

LINA BALAIŠYTĖ

„Leiskite ir man, ką galvoju, pasakyti!“: Apie Vincento Ignaco Marevičiaus politinę poeziją ir veiklų patriotizmą

<https://doi.org/10.51554/SLL.21.52.06>

ANOTACIJA. Straipsnyje aptariama Apšvietos laikų rašytojo Vincento Ignaco Marevičiaus (Wincenty Ignacy Marewicz, 1755–1822) politinė poezija. XVIII a. pabaigoje Vilniuje gyvenęs literatas buvo aktyvus valstybėje vykusių procesų dalyvis, aistringas visuomenės kritikas ir reformų rėmėjas. Straipsnyje Marevičiaus kūryba tirama kaip šaltinis, kuriame fiksuojamos epochos politinės ir socialinės konstrukcijos, bendruomeninės vertybės.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Vincentas Ignacas Marevičius (Wincenty Ignacy Marewicz); politinė poezija; Ketverių metų seimas; Gegužės 3-osios konstitucija; Stanislovas Augustas Poniatovskis; bajorai; miestiečiai; Vilnius.

Paskutiniaisiais XVIII a. dešimtmečiais Abiejų Tautų Respublikoje vyko intensyvus politinis gyvenimas. Pirmojo valstybės padalijimo sukrėstoje visuomenėje brendo permainos, kuriomis siekta sustiprinti valstybę. Ketverių metų seimo (1788–1792) inicijuotos reformos ir konstitucijos priėmimas 1791 m. gegužės 3 d. apvainikavo politinio ir socialinio gyvenimo pokyčius. To laiko politinio gyvenimo įvykius lydėjo daugybė publikuotų bei rankraštinių tekstų, tarp jų – ir poezija.

Ne kartą pastebėta, kad aktyvus įsitraukimas į aktualius visuomenės reikalus buvo Apšvietos laikotarpio raštijos dominantė, o poeziją vis aktyviau

imta pasitelkti kaip tam tikrą politinės iškalbos rūšį. Teresa Kostkiewiczowa rašė, kad Apšvietos epochoje, kurią romantikai pavadino „nepoetiška“, iš tiesų buvo gausu eiliuotos kūrybos¹. Jau 1777 m. vienas literatas skundėsi kitam, kad „visus luomus apėmė eilėraščių rašymo karštinė“ ir „[...] net seime kalbasi eilėmis“². Paskutiniaisiais amžiaus dešimtmečiais poezija neretai atliko publicistikos vaidmenį, o eiliuota forma tapo priemone publicistiniam turiniui sukilinti³.

Ketverių metų seimo laikotarpiu intensyvėjo diskusijos dėl Respublikos valdymo, į jas įsitraukė ne tik tiesiogiai politiniame gyvenime dalyvaujantys žmonės, bet ir platesni gyventojų sluoksniai. Buvo politizuoti ir beveik visi literatūros žanrai⁴. Seimo veiklos metais eilėmis komentuoti įstatymų projektai, vieši pasisakymai, reformų programos. Literatūros tyrėjai pastebėjo, kad politinė poezija tuo metu skaityta taip pat noriai, kaip seimo pasiuntinių kalbos, publicistinės brošiūros ir rankraštiniai laikraščiai⁵.

Krystynos Maksimowicz nuomone, politinė poezija prisidėjo prie visuomenės nuomonės formavimo ir taip darė įtaką seimo veiklai⁶. Literatūros tyrėja veikiau pervertina politinės poezijos reikšmę, tačiau galima sutikti, kad tokio pobūdžio kūryba tapo viena iš svarbių politinės kovos priemonių. Ji pirmiausia buvo pasitelkta reformatorių aplinkoje. Šios mokslininkės pastebėjimu, kūriniių autoriai dažnai slėpdavo pavardes, tačiau žinoma, kad juos kūrė žymūs poetai, susiję su konkrečiais proreformatoriškais mecenatais, arba vadinamieji literatai amatininkai, kurie buvo tam tikros politinės grupuotės rėmėjai⁷.

¹ Teresa Kostkiewiczowa, „Poeci Oświecenia. Oświeceniowe poglądy na poezję“, in: *Świat poprawić – zuchwałe rzemiosło. Antologia poezji polskiego Oświecenia*, opracowali Teresa Kostkiewiczowa i Zbigniew Goliński, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981, p. 5.

² Roman Kaleta, „Miejsce i społeczna funkcja literatów w okresie Oświecenia“, in: *Problemy literatury polskiej okresu Oświecenia*, Wrocław–Warszawa: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1973, p. 8.

³ Barbara Wolska, „Wstęp“, in: *Wiersze polityczne Pierwszego rozbioru i Sejmu delegacyjnego, 1772–1775*, opracowała Barbara Wolska, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2001, p. 6.

⁴ Anna Grześkowiak-Krwawicz, *O formie rządu czy o rząd dusz? Publicystyka polityczna Sejmu Czteroletniego*, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2000, p. 5.

⁵ Krystyna Maksimowicz, „Wstęp“, in: *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*, d. 1: 1788–1789, opracowała Krystyna Maksimowicz, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1998, p. 7.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*, p. 8.

Meninis tokių eilėraščių lygis buvo labai įvairus, tačiau jis nebuvo populiariumą lemiantis veiksnys. Pirmiausia žiūrėta turinio ir aktualumo. Politinė poezija dažnai kuriama „ant karštųjų“, kūrybą inspiruodavo emocija, angažuotumas, įkarštis ir skuba, kai nebūdavo laiko tobulinti tekstą, todėl istorijos tyrėjams ji įdomesnė ne menine prasme, bet kaip politinis pasisakymas, parodantis santykį su aktualiais to meto socialiniais-politiniais įvykiais ir figūromis⁸.

Vincentas Ignacas Marevičius (Wincenty Ignacy Marewicz) buvo vienas iš kūrėjų, kuriuos literatūros istorikai veikiausiai priskirtų literatams amatininkams. Pats Marevičius prisipažino niekada nesimokęs „nei eiliavimo, nei retorikos“, tačiau literatūrinė veikla buvo pagrindinis jo pragyvenimo šaltinis, o rašytinis palikimas yra gausus ir įvairus. Šiam tyrimui aktualu tai, kad Marevičius buvo aktyvus valstybėje vykusių procesų dalyvis ir komentuotojas.

Trakų pavieta gimęs beturtis bajoras jaunystę praleido Vilniuje, čia mokėsi jėzuitų mokykloje, bet baigęs gramatikos klasę mokslus nutraukė ir išvyko į kelerių metų kelionę po įvairius Respublikos miestus. 1789 m. Marevičius grįžo į Vilnių ir jame praleido lemtingus valstybei metus: čia jis gyveno, kai posėdžiavo Ketverių metų seimas, buvo priimta Gegužės 3 d. konstitucija, paskelbta Targovicos konfederacija ir vyko karas su Rusija, vėliau – Tado Kosciuškos sukilimas ir po trečiojo padalijimo buvo galutinai sunaikinta Abiejų Tautų Respublika. Vilniuje Marevičius parašė ir išleido nemažai kūrinių⁹, tačiau Lietuvos literatūros istorijos diskurse šio literato vardo nerasime. Šiame straipsnyje siekiama pristatyti Marevičiaus politinę poeziją. Į ją bus žiūrima ne per literatūros istorijos prizmę, bet iš socialinės perspektyvos: Marevičius ir jo kūriniai tyrime traktuojami kaip savitas šaltinis, teikiantis medžiagos laikotarpio politinės ir visuomeninės situacijos, bendruomeninių vertybių refleksijai.

Apšvietos laikų Abiejų Tautų Respublikos politinė literatūra, siauriau – politinė poezija, sulaukė didelio Lenkijos mokslininkų dėmesio, ypač pastaraisiais dešimtmečiais. Tiesa, dar 1971 m. Romanas Kaleta rašė, kad 1788–1794 m. proginė (*ulotna*) politinė poezija esanti beveik nepublikuota ir netyrinėta

⁸ Barbara Wolska, *op. cit.*, p. 6–7.

⁹ *XVIII a. Lietuvos knygos lenkų kalba. Kontrolinis sąrašas* (Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2015, p. 240–242) pateikia 25 Vilniuje išleistų Marevičiaus kūrinių pozicijas. Gali būti, kad dalis jų buvo Vilniuje perleistos.

rašties istorikų, nes laikyta antraeilium dokumentu¹⁰. Tačiau gana greitai pasirodė bent kelios XVIII a. antroje pusėje rašytos politinės poezijos antologijos ir imta nuodugniau tirti įvairių politiškai svarbių laikotarpių kūrybą¹¹. Reikia pastebėti, kad Marevičiaus kūryba buvo įtraukta į Lenkijos mokslininkų sudarytas politinės poezijos antologijas. Tiesa, kaip „antraeilis rašytojas“, literatūrologų jis pernelyg nesudomino. Didžiausi nuopelnai suaktualinant šio rašytojo kūrybą priskirtini Elżbietai Aleksandrowskai, parengusiai Marevičiaus biogramas trims biografiniams žodynams¹². Literatūros tyrėja įvardijo Marevičių vienu savičiausių Apšvietos laikotarpio rašytojų ir pastebėjo, kad „jo biografija ir kūryba išraiškiau negu iškilių kūrėjų likimai dokumentuoja laikmečio literatūrinės kultūros savitumą ir raidos kryptis“¹³. Pastaraisiais metais šio šio literato kūrybą publikuoti ėmėsi Anna Petlak, jau išleidusi Marevičiaus ankstyvojo laikotarpio lyriką¹⁴.

Ligšioliniuose tyrimuose Marevičius buvo pristatomas Varšuvos literatūrinio gyvenimo kontekste, tačiau būtų svarbu atkreipti dėmesį į vilnietiškojo rašytojo gyvenimo ir kūrybos laikotarpį. Pats Marevičius nėra akcentavęs savo

¹⁰ Roman Kaleta, *Oświeceni i sentimentalni. Studia nad literaturą i życiem w Polsce w okresie trzech rozbiorów*, Wrocław-Warszawa: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1971, p. 612.

¹¹ *Wiersze polityczne Pierwszego rozbioru i Sejmu delegacyjnego, 1772–1775*, opracowała Barbara Wolska, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2001; *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego, d. 1: 1788–1789*, opracowała Krystyna Maksimowicz, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1998.

¹² Elżbieta Aleksandrowska, „Marewicz Wincenty Ignacy“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 19, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974; Eadem, „Wincenty Ignacy Marewicz“, in: *Pisarze polskiego oświecenia*, red. Teresa Kostkiewiczowa, Zbigniew Goliński, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994, p. 332–341; Eadem, „Marewicz Wincenty Ignacy (1755–1822)“, in: *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 2, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2001, p. 427–429.

¹³ Elżbieta Aleksandrowska, „Wincenty Ignacy Marewicz“, in: *Pisarze polskiego oświecenia*, p. 332, 339.

¹⁴ Wincenty Ignacy Marewicz, *Zbiory poetyckie*, opracowała i wstępem opatryła Anna Petlak, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018. Anna Petlak taip pat paskelbė kelis straipsnius, skirtus Marevičiaus kūrinių publikavimo ir recepcijos klausimams: Anna Petlak, „Przyczynek do badań nad ramą wydawniczą utworów dramatycznych Wincentego Ignacego Marewicza“, in: *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica*, Nr. 4 (34), 2016, p. 147–162; Eadem, „Źródła z epoki jako świadectwa polskiej i rosyjskiej recepcji opery Wincentego Ignacego Marewicza *Polusia, Córka kołodzieja, czyli Wolność oswobodzona...*“, in: *Napis*, t. XXIV, 2018, p. 225–241.

lietuviškos tapatybės, veikiau prisistatydavo kaip Respublikos pilietis ir patriotas (rašydamas apie tėvynę, jis turėdavo omenyje Abiejų Tautų Respubliką), tačiau Lietuva buvo jo gimtinė, kurioje buvo prarastos ir siekiamos atgauti senelių valdos, čia jis buvo numatęs įsitvirtinti ir kurti šeimą¹⁵.

LITERATAS IR PATRIOTAS

Marevičius buvo savita asmenybė, ilgą laiką sunkiai pritapo visuomenėje. Tik XVIII a. pabaigos „revoliuciniai“ įvykiai padėjo jam pasijausti savu ir naudingu tėvynei – apie tai visada svajotojo. Kaip jau minėta, Marevičius buvo kilęs iš beturčio bajoro šeimos, anksti metė mokslus, nepakentęs griežtos drausmės, ilgai klajojo po šalį, „ieškodamos fortūnos“, po to trejiems metams apsistojo Varšuvoje, čia bandė išspręsti įvairius teisinius klausimus¹⁶. Marevičius buvo Trakų vaivadijos rotmistras, tačiau norėjo gauti kitą – dvaro šambeliono – pareigybę. Atvykęs į Varšuvą bandė ją išsirūpinti iš valdovo, tačiau nesėkmingai. Dar viena nerealizuota Marevičiaus svajonė buvo gauti žemės ir įsikurti kaime. Šiuo reikalu jis taip pat kreipėsi į valdovą, tikėdamasis, kad šis padės jam atgauti skolas, už kurias ketino išpirkti Trakų pavieta buvusį tėvoninį palivarką, užstatytą senelio. Apie norą įsikurti kaime rašė daugelyje autobiografinių kūrinių. Kaip būdinga sentimentalizmo literatūrai, vaizdavo kaimą lyg idealią vietą, kur žmonės yra naudingi visuomenei ir dirba su džiaugsmu.

¹⁵ Autobiografinių faktų kupinuose kūriniuose Marevičius mielai dalydavosi su dedikatais ir skaitytojais savo gyvenimo planais. Vienas tokių veikalų buvo *Projekt nieuskutecznyony prozq ir wierszem (Neįgyvendintas projektas proza ir eilėmis)*, kuriame jis pasakoja dedikatai Čartoriskiiui ketinęs vesti varšuvietę ir atvežti ją gyventi į Lietuvą ([Wincenty Ignacy Marewicz], *Projekt nieuskutecznyony prozq i wierszem Wincentego Ignacego Marewicza, Rotmistrza Woiewództwa Trockiego*, w Warszawie, 1788, p. 22). Apie tai, kad ketino tuoj pat grįžti į Lietuvą, vos tik karalius patenkins jo prašymus, mini ir keliuose Varšuvoje rašytuose eilėraščiuose, žr. Anna Petlak, „Wprowadzenie do lektury“, in: Wincenty Ignacy Marewicz, *Zbiory poetyckie*, opracowała i wstępem opatrzyla Anna Petlak, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018, p. 73–74.

¹⁶ Plačiau Marevičiaus biograma pristatoma Aleksandrowskos parengtose biogramose (žr. išn. 12), taip pat žr. Lina Balaišytė, „Vincentas Ignacas Marevičius apie save ir Tėvynę: XVIII a. pabaigos literato (savi)refleksijos“, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 6: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: personalijos, idėjos, refleksijos*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020, p. 294–322.

Kreipdamasis į valdovą rašė: „Tik noriu, kad Jūsų Karališka Šviesybė duotų žemės, kurią savu darbu ir išmanymu dirbčiau ir būčiau naudingas.“¹⁷ Tačiau ilgai Marevičiui nepavyko gauti nei žemės, nei turėti tarnybos. Gana netikėtai literatūrinė veikla tapo pagrindiniu jo pajamų šaltiniu, o tai nebuvo būdinga to meto visuomenei¹⁸. Neišsprendęs jokių klausimų Varšuvoje, 1783 m. Marevičius grįžo į Vilnių ir čia pradėjo rašyti.

Pirmasis Marevičiaus kūrinys buvo 1783 m. Vilniuje parašyta komedija *Miłość dla cnoty* (*Meilė dėl dorybės*). Ją sukūrė norėdamas atkreipti kilminingos merginos dėmesį, pats pastatė ir suvaidino su tam tikslui suburta mėgėjų trupe. Merginos atstumtas Marevičius kitais metais vėl paliko Vilnių ir išvyko į Varšuvą, čia praleido kelerius metus ir ėmė publikuoti savo kūrinius. Debiutavo spaudoje 1784 m. – literatūriniam laikraščio *Magazyn Warszawski* paskelbė kelis eilėraščius bendru pavadinimu „Visuotinis kalendorius visiems metams“. Jau šioje moralinio-didaktinio pobūdžio publikacijoje galime pastebėti visuomenės kritikos elementų, pvz., eilėraštyje „Apie didelių ponų ir mažų žmonių mirtį“ matome Apšvietos laikais populiarių luomų lygybės prieš mirtį motyvą¹⁹. Aleksandrowskos manymu, du satyriniai vaizdeliai ir netikrų patriotų demaskavimo deklaracijos, publikuotos 1785 m. periodiniame leidinyje *Monitor*, taip pat galėjo būti Marevičiaus autorystės²⁰. 1786 m. Marevičius pradėjo masiškai publikuoti įvairaus pobūdžio kūrinius. Parašė ir išleido politinius projektus, poezijos tomelius, eiliuotų ir prozinių laiškų rinkinius, komedijas, dramas, operą, proginius patriotinius ir asmeninio pobūdžio eilėraščius, sentencijų rinkinį ir sunkiai konkrečiam žanrui priskiriamus kūrinius, sudarytus iš traktatų, satyrinių vaizdelių, panegirinių ir patriotinių eilių. Knygas Marevičius dažniausiai spausdino savo lėšomis, tačiau daugelyje skelbė dedikacijas galingiesiems, kurių paramos tikėjosi arba kuriems buvo dėkingas.

¹⁷ [Wincenty Ignacy Marewicz], *Projekt nieuskutecznyj prozq i wierszem*, p. 152.

¹⁸ Kostkiewiczowa yra pastebėjusi, kad Apšvietos poetai rašymo nelaikė profesine veiklos, rašymas daugeliui jų nebuvo pragyvenimo šaltinis. Poetais buvo dvasininkai, karininkai, valstybės pareigūnai, mokytojai, dvarininkai. Žr. Teresa Kostkiewiczowa, „Poeci Oświecenia. Oświeceniowe poglądy na poezję“, p. 8.

¹⁹ Eilėraščiai dar kartą 1786 m. paskelbti debiutiniame Marevičiaus eilėraščių rinkinyje *Sa-motne zabawki wierszem*. Dabar publikuoti: Wincenty Ignacy Marewicz, *Zbiory poetyckie*, 2018, p. 92–94.

²⁰ Elżbieta Aleksandrowska, „Wincenty Ignacy Marewicz“, in: *Pisarze polskiego oświecenia*, p. 334.

Kaip buvo minėta, Marevičiaus mokslai mokykloje baigėsi gramatikos klase. Pats prisipažino, kad „natūra“ buvo jo geriausia mokytoja²¹. Literatūros tyrinėtojai pastebėjo, kad Marevičius perimdavo savo meto rašytojų stilistines schemas, tematiką, juos cituodavo, tad amžininkų kūryba veikiausiai buvo vienas iš pagrindinių jo literatūrinių inspiracijų šaltinių. Tačiau Aleksandrowska išvelgia ir didelį Marevičiaus kūrybos originalumą. Jos pastebėjimu, šio autoriaus kūryboje derėjo artimų rašytojų imitavimas ir savitų raiškos formų atradimas.²²

Galime spėti, kad Marevičiui didelę įtaką darė Varšuvos kultūrinė ir socialinė aplinka. Varšuvoje kūrė žymūs rašytojai, valdovo globojami kūrėjai, veikė literatūros draugijos, ėjo literatūriniai žurnalai. Taip pat čia formavosi nepriklausomų poetų ratas, nesusijęs su karaliaus dvaru ir oficialiais leidiniais, kartais kritiškas jų atžvilgiu. Šie žmonės, Kostkiewiczowos pastebėjimu, savo kūrybą traktavo kaip savitą „dialogą su tikrove“, parodydami jos trūkumus ir ydas²³. Marevičių, kūriniuose dažnai siekdavusių demaskuoti visuomenės, „kur viskas slepiama po kauke“, blogybes, galėjo įkvėpti šių poetų kūryba. Tradicinių vertybių krizė, pinigų visagalybė, išorinių dalykų, intrigų, veidmainystės reikšmė tapo visuomenės kritikai skirtų jo kūrinių leitmotyvu. Veikiausiai kunkuliuojančio Varšuvos politinio gyvenimo ir jį lydincijų tekstų atmosfera paskatino Marevičių reikšti savo nuomonę ir įvairiais politiniais klausimais. Maksimowicz pastebėjo, kad Seimo veiklą lydėję smulkios bajorijos ir miestiečių kilmės literatai „dažnai buvo linę į visuomeninį radikalizmą“²⁴. Marevičių galime priskirti prie šios literatų grupės.

Kai kurie Marevičiaus kūriniai išpopuliarėjo ir buvo net keletą kartų perleisti²⁵, tačiau nepaprasta jų gausa ir įvairovė, o gal ir pati visuomenės konvencijų ribas peržengianti literato asmenybė lėmė jam tarp amžininkų grafomano reputaciją. Įdomu, kad Marevičiaus pavarde buvo prisidengta, kai Stanisławas Trembeckis skelbė Rusijos politiką palaikantį kūrinių ir nenorėjo atskleisti savo asmenybės²⁶.

²¹ [Wincenty Ignacy Marewicz], *Projekt nieuskuteczniony prozq i wierszem*, p. 15.

²² Elżbieta Aleksandrowska, „Wincenty Ignacy Marewicz“, in: *Pisarze polskiego oświecenia*, p. 340.

²³ Teresa Kostkiewiczowa, „Poeci Oświecenia. Oświeceniowe poglądy na poezję“, p. 8.

²⁴ Krystyna Maksimowicz, *op. cit.*, p. 8.

²⁵ Anna Petlak, „Źródła z epoki jako świadectwa polskiej i rosyjskiej recepcji opery...“, p. 225–241.

²⁶ 1788 m. Stanisławas Trembeckis parašė „Do Karola księżęcia de Nassau z powodu zwycięstwa na Limanie“ („Karoliui, de Nassau kunigaikščiui, pergalės Limane proga“) ir platino tekstą, pasirašęs Marevičiaus pavarde. Amžininkai greitai atpažino mistifikaciją. Kūrinys sulaukė kritinio atsako, kai 1788 m. pabaigoje ypač sustiprėjo antirusiškos nuotaikos. Žr. Krystyna Maksimowicz, *op. cit.*, p. 9–10.

Matyt, jis manė, kad dar vieno Marevičiaus eilėraščio tarp daugybės kitų autorystė nesukels abejonių visuomenėje. Kita vertus, tai galėtume laikyti aki-vaizdžiu įrodymu, kad Marevičiaus vardas buvo plačiai žinomas vos keleri metai po literatūrinio debiuto. Kaip poetą jį pažinojo ir valdovas: 1789 m. Stanislovas Augustas, atsakydamas į jį suerzinusį Marevičiaus prašymo toną, laiške rašė: „Kadangi žinau, kad esi poetas ir kad seniai pasakyta *genus irritabile vatum*, dovanaju Tau už tai, ką man nederamai parašei.“²⁷

Literatūrinė veikla, kaip minėta, buvo vienintelis Marevičiaus pragyvenimo šaltinis, tad beatodairiškai rašyti ir publikuoti veikiausiai jį vertė būtinybė. Aleksandrowskos manymu, literatūrinė veikla drauge galėjo kompensuoti Marevičiui negebėjimą įsitvirtinti jokioje aplinkoje: rašiniuose jis skelbėsi atsiribojantis nuo įvairių to meto elgsenos, kultūros, savimonės reiškinių²⁸. Kita vertus, jis buvo politiškai angažuotas, patriotiškai nusiteikęs žmogus, aistringai palaikęs Ketverių metų seimo veiklą ir jo rengiamas reformas. Paramą jis demonstravo ne tik kūryba, bet ir darbais.

Nėra konkrečių žinių apie Marevičiaus klientinius ryšius su reformatorių grupės veikėjais, tačiau nebejotinas jo ryšys su Vilniaus kaštelionu Motiejumi Radvila, kuris jį dosniai apdovanojo. 1791 m. pradžioje literatas Radvilai paskyrė kūrinį *Szczere interesowanie się Marewicza za Marewiczem* (*Nuoširdus Marevičiaus susidomėjimas Marevičiumi*). Už Radvilos dovanotus pinigus Marevičius nusipirko namelį ir žemės prie Lukiškių, Pakalnės (*Podgórna*) gatvėje. Įsikūręs Vilniuje, su entuziazmu stebėjo permainas miestuose, palaikė Miestų įstatymo ir Konstitucijos įtvirtintą miestiečių teisių išplėtimą ir jų įtraukimą į valstybės valdymą, taip pat galimybę bajorams dalyvauti miesto gyvenime. Jis pats 1791 m. liepos 6 d. priėmė miestiečių teises ir įsitraukė į municipaliteto veiklą. Švenčiant Konstitucijos priėmimo metines 1792 m. gegužės 3 d. Marevičius savo valdose sukūrė išpūdingą dekoraciją ir publikavo jos aprašymą.

Tekstai liudija, kad tuo metu rašytojas išgyvena tikrą emocinį pakilimą. Tačiau vos po 11 dienų buvo paskelbta Targovicos konfederacija ir į Respubliką ėmė veržtis Rusijos kariuomenė. Marevičius tuoj pat paskelbė Respublikos kariuomenės reikmėms užrašantis visą savo turtą²⁹. Žinoma, kad jis dalyvavo

²⁷ Elżbieta Aleksandrowska, „Wincenty Ignacy Marewicz“, in: *Pisarze polskiego oświecenia*, p. 337.

²⁸ *Ibid.*, p. 338.

²⁹ 1792 05 24 Varšuvos laikraštis *Korrespondent Warszawski* pranešė apie Marevičiaus auką: mūrmamio teises, dvarelių su sodu, 269 auksinus, savanorį su ginklu, žirgu ir husaro mun-

Tado Kosciuškos sukilime kartu su savo žmona. Po pralaimėto sukilimo ir galutinio valstybės praradimo Marevičius dar kurį laiką rašė, vaidino Vilniaus teatre, matyt, taip užsidirbdavo pragyvenimui. Vėliau persikėlė gyventi į Varšuvą, nustojo leisti savo kūrybą, Aleksandrowskos spėjimu, veikiausiai dėl jį persekiojančios grafomano reputacijos. Varšuvoje jis ir mirė 1822 m. Tačiau iki paskutinio Respublikos padalijimo Marevičius gyvai atsiliepdavo į politines aktualijas. Tiesa, gryniosios poezijos šiomis intencijomis jis paskelbė nedaug. Jo kūriniai dažnai sunkiai priskirtini konkrečiam žanrui, mėgstama jo kūrinių forma buvo įvardijama „wierszem i prozą“ – „eilėmis ir proza“³⁰.

SAVAS IR SVETIMAS

Politiškai angažuoti rašytojai įsitraukė į literatūrines kovas dėl Respublikos „pataisymo“ dar prieš Ketverių metų seimą, pvz., vyko gyvos diskusijos dėl sava ir svetima, tautiška ir kosmopolitiška, prie šių disputų priskirtinas „kontušo ir frako ginčas“³¹. Marevičius įsitraukė į diskusiją, parašydamas odę-atvirkštinę pagyrą „Do fracków“ („Frakeliams“), kuriame kontušas simbolizavo senąsias moralines vertybes, o frakas – jų nuosmukį:

Doras lenkas, vilkintis nedailų kontušą,
Be šukuosenų ir puošnių frakelių,
Be itališkų kvėpalų buvo patikimas vyras,
Ištikimas duotoms priesaikoms.³²

duru, išspausdintų knygų už 2000 auksinų. Pats pasižadėjo, sutvarkęs tam tikrus reikalus, „noriai skirti savo gyvenimą Tėvynei“.

³⁰ Edmundas Rabowiczius pastebėjo, kad seimo metu buvo populiarī politinė poezija su naratyvine proza, tarp kitų – realistiniai pasakojimai su plačiomis publicistinėmis išvadomis. Toks buvo anksčiau minėtas Marevičiaus kūrinys „Projekt nieuskoteczniony“. Žr. Edmund Rabowicz, „Okolicznościowa literatura polityczna“, in: *Słownik Literatury Polskiego Oświecenia*, pod red. Teresy Kostkiewiczowej, Wrocław [i inn.]: Ossolineum, 2002, p. 349.

³¹ Plačiau apie tai žr. Agata Ročko, „Rola stroju francuskiego w literaturze polskiej drugiej połowy XVIII wieku. Zarys problematyki“, in: *Europejski Wiek Osiemnasty. Uniwersalizm myśli, różnorodność dróg*, pod red. Marka Dębowskiego, Anny Grześkowiak-Krwawicz i Michała Zwierzykowskiego, Kraków: Societas Vistulana, 2013, p. 163–174.

³² „Polak cnotliwy w kontuszu niezgrabnym / I bez fryzury, fracków cętkowanych, / Bez włoskich perfum był mężem powabnym, / Byli wiernymi w przyrzeczeniach danych.“ Žr. Wincenty Ignacy Marewicz, „Do fracków“, in: *Świat poprawić – zuchwałę rzemiosło. Antologia poezji polskiego Oświecenia*, opracowali Teresa Kostkiewiczowa i Zbigniew Goliński,

Diskusiją tarp tradicionalistų ir kosmopolitų smarkiai pakurstė Karūnos raikytojaičio Jano Potockio pasirodymas Varšuvoje Karaliaus rūmuose 1788 m. balandžio 18 d.: tąkart jis, skusta galva, vilkėdamas kontušą ir segėdamas kardą įteikė karaliui raštą su gynybos nuo prūsų pasiūlymu. Toks Potockio poelgis tapo tikra sensacija ir susilaukė stipraus atgarsio visuomenėje: jo adresu pasipylė giriamieji ir poleminiai eilėraščiai³³. Jų pasirodė apie dvi dešimtis, vienas iš jų – Marevičiaus „Do Jaśnie Wielmożnego Jmci Pana Jana Potockiego, krajczyka koronnego, z okoliczności przebrania się jego po polsku“ („Jo Kilnybei Ponui Janui Potockiui, Karūnos raikytojaičiui, jo apsirengimo lenkiškai progą“)³⁴.

Eilėraštis susideda iš trijų dalių. Pirmoje autorius pasitelkia atvirksčio persifliažo formą³⁵: apsimestine kritika autorius iš tiesų giria raikytojo poziciją, kaip drąsią tautiškumo, prisirišimo prie šalies, pasipriešinimo svetimoms įtakoms manifestaciją.

O tu lenkiškai vilki ir lenkiškai kalbi,
Krašto išgelbėjimo projektą rengi?
Gėdykis, gėdykis, raikytojaiti! Gaila, kad vadiniesi
Kilmingų tėvų sūnumi. Ką į tai atsakysi?³⁶

Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981, p. 340. (Čia ir toliau cituojamas pažodinis Marevičiaus kūrinių ištraukų vertimas – straipsnio autorės.)

³³ Anna Petlak, „Wprowadzenie do lektury“, p. 74.

³⁴ Eilėraštis buvo paskelbtas 1788 m. išleistame rinkinyje „Różne wiersze“ („Įvairūs eilėraščiai“), taip pat publikuotas: Wincenty Ignacy Marewicz, *Zbiory poetyckie*, opracowała i wstępem opatrzyła Anna Petlak, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018, p. 217–219. Tai vienas žinomiausių Marevičiaus kūrinių, publikuotų Apšvietos poezijai skirtose antologijose ir leidiniuose.

³⁵ Reikia pastebėti, kad Marevičius giriamuosiuose eilėraščiuose dažnai naudodavo persifliažo formą. Ši pajuokiamoji pagyrimo rūšis buvo ypač suklestėjusi Apšvietos laikais (žr. Edmund Rabowicz, *op. cit.*, p. 348). Romano Kaletos teigimu, perdėtos pagyros Apšvietos žmonėms atrodė neskoningos, todėl ieškota naujų literatūrinio pagerbimo formų, tarp kitų buvo pamėgtas ir persifliažas. Kaleta mini, kad net valdovui buvo skiriami pagyros persifliažo priemonėmis. Žr. Roman Kaleta, „Miejsce i społeczna funkcja literatów w okresie Oświecenia“, in: *Problemy literatury polskiej okresu Oświecenia*, Wrocław–Warszawa: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1973, p. 23.

³⁶ „A ty po polsku chodzisz, po polsku i gadasz, / I ocalenia kraju projekta układasz? / Wstydz się, wstydz się, krajczyku! Szkoda, że się zowiesz / Synem zacnych rodziców. Cóż mi na to powiesz?“. Žr. Wincenty Ignacy Marewicz, *Zbiory poetyckie*, p. 218. Tautinės aprangos tema, susijusi su patriotizmu, pasirodo ir kituose Marevičiaus eilėraščiuose, tarp jų – 1788 m.

Antroji Marevičiaus eilėraščio dalis buvo parašyta Potockio atsakymo į priekaištus forma. Raikytojas pabrėžia, kad sąmoningai atsisakė frako, kaip svetimbės ir salonuose paplitusio sumoteriškėjimo:

Seną savo fraką palieku madingiems žmonėms.
Imu kontušą ir noriu būti neišsigimusių lenku.
Svetima kauke nenoriu prisidengti,
Turėdamas lenkų kraują, ir drabužį lenkišką noriu vilkėti.³⁷

Visuomenėje dar buvo gyva nuoskauda ir išgąstis dėl pirmojo Respublikos padalijimo, kai prarasta didelė dalis valstybės teritorijos, todėl Marevičius veda paraleles tarp sarmatiško rūbo atsižadėjimo ir Respublikos žemių praradimo:

Ilgą kontušą ir ilgas šalies sienas turėjo,
Dabar lenkas trumpu frakeliu trumpesnę turi žemelę.
Sūnūs tėvų kontušo skvernus patrumpino,
Mados nešėjai už tai mūsų kraštą pasiėmė.³⁸

Taigi frakas tuo metu ima simbolizuoti ne tik lengvabūdį, valstybės reikalais nesirūpinantį žmogų, bet ir svetimųjų primestą vietinių išdavikų atributą. Reikia pastebėti, kad „išsigimusių lenko“, „išdaviko“ motyvas buvo itin būdingas patriotinei poezijai, o ypač sustiprėjo vėlesniais metais. Petlak pažymi, kad šio eilėraščio kontekstas yra politinis, o ne papročių ir moralės, kaip eilėraštyje „Frakeliams“ ar mažiau žinomuose tekstuose, kur autorius kritikuoja netinkamą frakus vilkinčiųjų madingų salonų „fircikų“ elgesį³⁹.

publikuotas „Do Jaśnie Wielmożnego Jmci Pana Antoniego Gielguta, starosty generalnego księstwa Żmudzkiego, kawalera polskich orderów“ („Jo Kilnybei JM Ponui Antanui Gielgaudui, Žemaičių seniūnui, Lenkijos ordinų kavaleriui“), kuriame senovinis rūbas tampa adresato pagyrų pretekstu. Žr. Wincenty Ignacy Marewicz, *Zbiory poetyckie*, p. 223.

³⁷ „Mój fraczek dawny ludziom zostawuję modnym. / Biorę kontusz, Polakiem chcąc być niewyrodnym. / Maską cudzoziemszczyzny nie chcę się przywdziewać, / Mając krew polską i strój też polski chcę miewać.“ *Ibid.*, p. 217.

³⁸ „Długi kontusz, długie miał i kraju granice, / Dziś Polak w fraczku krótkim krótką ma ziemicę. / Synowie ojców poły z kontusza obcięli, / Wprowadzicie mody kraj za to nam wzięli.“ *Ibid.*

³⁹ Anna Petlak, „Wprowadzenie do lektury“, p. 75.

PATARIMAI SEIMUI

1788 m. spalio 6 d. patriotinio pakilimo atmosferoje prasidėjo seimo, kuris vėliau bus pavadintas Didžiuoju, posėdžiai. Tuoj pat pasirodė kūrinių, parašytų kreipimosi į seimo pasiuntinius forma, juose pabrėžiama prasidedančių debatų svarba⁴⁰. Marevičius 1788 m. publikavo eilėraštį „Do Stanów Sejmujących“ („Luomams, susirinkusiems į seimą“), kuriame pateikė patarimų ir palinkėjimų seimo pasiuntiniams ir karaliui⁴¹. Marevičius kreipiasi į pasiuntinius savo vardu ir deklaruoja gebėjimą patarti tautos įgaliotiesiems:

Taigi leiskite ir man, ką galvoju, pasakyti!
Gal niekas neįsižeis dėl pastabų.
Nesėdi protas barzdoje nei dorybė žilėje,
Gali ir jaunuolis gerai pasitarnauti Tėvynei.
Ir nors likimas nepasodino manęs į turtuolių gretas,
Bet į mane nukreipkite žvilgsnį.⁴²

Kostkewiczowa pastebėjo, kad patriotinei poezijai buvo būdinga kalbėti bendruomenės vardu⁴³, tačiau Marevičius įprastai reikšdavo asmeninį požiūrį į visuomenines ir politines problemas. Apskritai nuoširdumą jis laikė didžiausia savo dorybe⁴⁴. Kreipdamasis į seimą Marevičius pirmiausia pareiškia nepasitenkinimą, kad pats netapo pasiuntiniu, nes, anot jo, visuomenėje galimybę prisidėti prie valstybinės veiklos turi tik turtingieji („Nesu pasiuntinys į seimą,

⁴⁰ Vienas iš jų priskiriamas Adomui Naruševičiui, kuriame poetas vaizdavo tragišką Respublikos situaciją, ragino greitai veikti, išnaudoti akimirką, susidariusią dėl Rusijos karo su Turkija ir Švedija. Franciszekas Kniaźninas sukūrė odę „Do zgody. Na Sejm 1788“ („Santaikai. 1788 m. Seimui“). Žr. Krystyna Maksimowicz, *op. cit.*, p. 11.

⁴¹ [Wincenty Ignacy Marewicz], *Do stanów sejmujących: wiersz Wincentego Ignacego Marewicza rotmistrza województwa trockiego w czasie ordynaryjnego Seymu w Warszawie*, [s. l.]: [s. n.], 1788.

⁴² „Pozwólcie więc, niech i ja, co myślę, wyrażę, / Wszak waszej tym powagi może nie obrażę. / Nie siedzi rozum w brodzie ni cnota w siwiźnie, / Może i młodzik dobrze usłużyć Ojczyźnie. / I choć los nie posadził mnie w Bogaczów rzędzie, / Przecie mnie umieścicie, mniemam, w waszym względzie.“ *Ibid.*

⁴³ Teresa Kostkewiczowa, „Poeci Oświecenia. Oświeceniowe poglądy na poezję“, p. 11.

⁴⁴ Aleksandrowskos pastebėjimu, Marevičius iš sentimentalizmo postuluoja autentiškumo perėmė kraštutines pažiūras ir patį save suvokė kaip įdomiausią aprašymo objektą. Žr. Elżbieta Aleksandrowska, „Marewicz Wincenty Ignacy“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, p. 634.

nes neturėjau aukso“). Turto visagalybė buvo nuolatinė jo visuomenės kritikos tema. Nors dažnai kūrinuose prisistatydavo kaip mažasis žmogus, kuriam reikia didžiųjų paramos, vis dėlto kaip kilmingas žmogus manė esąs lygus su pasiuntiniais ir jautė nuoskaudą dėl nelygiavertės bajorų padėties⁴⁵. Jis suvokė savo padėties silpnumą visuomenėje (kūrinuose dažnai lygindavosi su menka žolele, kuriai reikia stipraus medžio, kad apsaugotų nuo negandų)⁴⁶, bet lemiamu valstybei metu tikėjosi būti naudingas⁴⁷. Naudingumą grindė visuomenės blogybių demaskavimu, jį laikė doro piliečio pareiga:

Kas vadinasi doru piliečiu,
Yra šalies ir kraštiečių bičiulis.
O bičiulis privalo turėti veidrodžio savybes,
Parodyti kiekvieną dėmę, kuri į akis papuola.⁴⁸

Seimą Marevičius matė kaip valstybės likimui lemtingų sprendimų vietą („Čia mes tapsime nugalėtojais arba belaisviais“). Pasiuntiniams jis pataria pirmiausia neparsiduoti svetimoms galybėms ir saugotis išdavikų. Kitas Marevičiaus patarimas – pasirūpinti valstybės ir jos sienų saugumu. Ten pat primena ir savo anksčiau išleistą projektą dėl savanoriškų mokesčių:

Reikia padidinti galią, padidinus kariuomenę.
Tam reikia, kad būtų sumokėti mokesčiai.
Buvusiam seimui mano projektas pateikė šaltinį
Savanoriškų mokesčių, kaip ten parodyta,
Bet kuo toliau, tuo skubiau kraštui reikia,
Tegu tikrasis jūsų patriotizmas juos [mokesčius] įtvirtina.⁴⁹

⁴⁵ Lina Balaišytė, „Vincetas Ignacas Marevičius apie save ir Tėvynę...“, p. 307.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 306.

⁴⁷ „Juk būna, kad menkos žolelės [...] prireikia kai kurioms ligoms gydyti, [...] / Taip ir aš, bejėgis, gal būsiu kuo nors naudingas“ („Wszak zdarza się, iż ziółka liche [...] / Stają się potrzebnymi w niektórych chorobach [...] / Podobnież ja bezsilny może się zdam na co.“). Źr. [Wincenty Ignacy Marewicz], *Do stanów seymujących...*, [s. p.].

⁴⁸ „Kto się w kraju pocziwym zwie obywatelom, / Jest kraju i rodaków swoich przyjacielem. / Przyjacielić mieć powinien własności zwierciadła, / Ukazać każdą plamę, która w twarzy siadła.“ *Ibid.*

⁴⁹ „Trzeba powiększyć siłę przez wojska zwiększenia, / Na to trzeba, by było podatków złożenie. / Przeszlosej mowy projekt mój ukazał Źródło / Podatków dobrowolnych, jak się tam

Trečiasis poeto patarimas seimui – būti vieningiems ir ištikimiesiems karaliui. Marevičius visą laiką demonstravo besąlyginę paramą valdovui. Šiame eilėraštyje jis pasitelkia karaliaus dvaro propaguotą analogiją tarp Stanislovo Augusto ir Jono Sobieskio, Vienos mūšio nugalėtojo. Kaip tik 1788 m. rudenį Poniatovskis inicijavo paminklo Jonui III atidengimo Lazienkose šventę, kuri apvainikavo kampaniją, skirtą Respublikos karinėms pergalėms šlovinti ir didvyriškos tautos vaizdiniui kurti, kartu simboliškai Stanislovą Augustą susiejant su Jono Sobieskio pergalėmis⁵⁰. Kreipdamasis į seimo pasiuntinius Marevičius ragina:

Apsupkime karalių kaip vaikai tėvą,
Sakydami: Juk tu, Stanislovai, esi toks, kaip Jonas Trečiasis.
Visada stipresnė kariuomenė, vadovaujama grėsmingo liūto,
Negu elnio, kad ir daugiaragio.
Mes lenkai, tu irgi lenkas. Būk mums vadas,
O tauta, sutarianti su karaliumi, visur žygiuos drąsiai.⁵¹

Iš tiesų visą Ketverių metų seimo darbą lydėjo devizas „Karalius su tauta, tauta su karaliumi“, Stanislovo Augusto pasakytas seime 1788 m. lapkričio mėn. Marevičius, kaip buvo minėta, visada pabrėžė valdovo vaidmenį ir jo palaikymo būtinybę, tačiau įdomu, kad jis nevengė pamokyti valdovo, papriekaištauti dėl Pirmojo padalijimo metu prarastų žemių bei valdinių ir net pabrėžti, kad valdovas pats kilęs iš bajorų:

Karaliau, kol nebuvai karalius, buvai bajoras.[...]
Karaliau, juk turi širdį. Tegu tau pradeda skaudėti.
Tu karalius, o tavo kraštietis grandinėmis žvangina,
Tu lenkus valdai, o jis nelaisvėję dejuoja.⁵²

dowiodło, / Lecz tam dalsze, tu pędszych potrzeba krajowi / Niech czysty patryotyzm
wasz one stanowi.“ *Ibid.*

⁵⁰ Krystyna Maksimowicz, *op. cit.*, p. 10.

⁵¹ „Otoczmy króla wkoło jako ojca dzieci / Mówiąc: „Tyś, Stanisławie, taki, jak Jan Trzeci”. / Zawsze wojsko mocniejsze przy wodzu lwie srogim / Niżeli przy jeleniu, choćby wielorogim. / My Polacy! Tyś Polak! Bądź u nas na czele, / A naród z królem zgodny wszędy pójdzie śmieie.“ Žr. [Wincenty Ignacy Marewicz], *Do stanów seymuiczych...*, [s. p.].

⁵² „Królu! Nimeś był królem, wszakeś był szlachcicem; / [...] Królu! Wszak ty masz serce. Niech cię to zaboli! / Ty królem. Twój imiennik kajdanami brzęczy. / Ty Polakami władniesz, on w niewoli jęczy.“ *Ibid.*

Rabowiczius, kalbėdamas apie karaliui skirtus paskvilius, taikliai pastebi, kad šiuose kūriniuose dažnai pasireiškė bajoro, įsitikinusio savo subrendimu pasisakyti svarbiais valstybės klausimais, duoti patarimus karaliui ar jį barti, naivumas⁵³. Tą patį galime pastebėti ir Marevičiaus atveju. Jis visada rėmė valdovą, traktavo jį kaip tėvą ar globėją, tačiau jo priekaištuose ir pamokymuose karaliui matome lygiaverčio renkamam valdovui bajoro retoriką:

Karaliau! Tu didis. Bet žinome, kad mirtingas,
Ir mes netrukus mirties sulauksime.
Koks atminimas po mūsų ir Tavęs liks?
Pagalvok, tėvynės tėve, Šviesiausiasis Pone.⁵⁴

VALDOVAS IR KONSTITUCIJA

Valdovo vaizdinys XVIII a. antrosios pusės literatūroje buvo nevienareikšmis ir įvairiais laikotarpiais kito. Barbara Wolska rašė apie tai, kaip politinėje poezijoje dėl Apšvietos idėjų įtakos buvo formuojamas teigiamas – išmintingo, teisingo ir taikaus – karaliaus vaizdinys. Tokį valdovo įvaizdį, anot tyrėjos, kūrė ne tik Stanislovo Augusto aplinkos poetai, bet ir didesnė jo veikimui pritariančios visuomenės dalis⁵⁵. Karalius vaizduotas kaip stabilizacijos garantas, besipriešinantis padalijimų organizatorių ir magnatų išdaviškų veiksams, ir kaip toliaregis monarchas, galvojantis apie santvarkos pagerinimą ir valstybės gerovę ateityje⁵⁶. Žinoma, buvo rašoma ir daug kritiškų karaliaus atžvilgiu kūrinių. Rabowiczius net teigė, kad karaliaus gynėjų buvo nedaug⁵⁷. Tačiau paskutiniaisiais seimo posėdžiavimo metais satyrinę literatūrą nukonkuravo valdovą palaikanti poezija. Anot tyrėjo, tuo metu įsivyravo karaliaus ir Lenkijos konfederacijos maršalo Ketverių metų seime Stanisława Małachowskio kultas,

⁵³ Edmund Rabowicz, *op. cit.*, p. 340.

⁵⁴ „Królu! Tyś wielki, ale śmiertelnyś, to znamy. / I my śmierci niedługo też się spodziewamy. / Cóż za pamiątka po nas i tobie zostanie? / Pomyśl, ojczy ojczyzny, Najjaśniejszy Panie.“ Žr. [Wincenty Ignacy Marewicz], *Do stanów seymuiących...* [s. p.].

⁵⁵ Barbara Wolska, *op. cit.*, p. 8.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 9.

⁵⁷ Edmund Rabowicz, *op. cit.*, p. 348.

jie buvo matomi kaip svarbiausi Konstitucijos kūrėjai ir tautos vadai⁵⁸. Galime pastebėti, kad Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje greta Małachowskio proginiuose kūriniuose buvo ne menkiau pagerbiamas Kazimieras Nestoras Sapiega, Lietuvos konfederacijos maršalas Ketverių metų seime⁵⁹.

Marevičius, kaip anksčiau pastebėta, buvo karštas Stanislovo Augusto politikos rėmėjas. 1789 m. jis publikavo politinę operą *Polusia, Córka Kołodzieja czyli Wolność oswobozona. Opera tragiczna w dwóch aktach. Z Rossyiskiego na Polski język przetłumaczona (Polusia, račiaus duktė, arba Išlaisvinta Laisvė. Tragiška dviejų aktų opera, išversta iš rusų į lenkų kalbą)*⁶⁰. Kūrinyje alegoriškai vaizduojamas Stanislovo Augusto valdymas. Daugiausia proza su nedideliais poetiniais intarpais parašytame kūrinyje pagrindinis veikėjas Swobodzkis, valdų Wolność (Laisvė) paveldėtojas, numanomas Stanislovas Augustas, siekia išsivaduoti iš Przemockos (numanomos Jekaterinos II) globos, vesti jos kambarinę Polusią (Lenkiją-Respubliką), o tada atnaujinti savo žemių valdymą ir padėti valdiniam. Operos siužetas taip pat alegorinėmis priemonėmis vaizdavo Rusijos politiką Respublikos atžvilgiu, t. y. Rusijos imperatorės siekį smurtu ir gudrumu susidoroti su Stanislovu Augustu. Operos pavadinime įrašyta informacija, esą tai kūrinys, verstas iš rusų kalbos, buvo mistifikacija – dėl aštraus politinio turinio Marevičius nenorėjo atskleisti savo autorystės⁶¹. Politinio turinio aktualumas, Rusijos kritika, reformų programos akcentavimas, išraiškingas alegoriškumas ir pamfletinis pobūdis lėmė operos populiarumą⁶². Ji buvo perleista net septynis kartus, plito ir rankraštinės kūrinio versijos⁶³.

Stanislovas Augustas buvo Marevičiaus kūrinių, skirtų Konstitucijai pagerbti, pagrindinė figūra. Po Konstitucijos priėmimo 1791 m. gegužės 3 d. tvyrant džiaugsmingo pakilimo nuotakai, Marevičius itin patetiškai kūrė Stanislovo Augusto paveikslą, vaizduodamas jį kaip Konstitucijos kūrėją ir tėvynės gelbėtoją. Reikia pastebėti, kad karaliaus politika ir Konstitucija nesulaukė

⁵⁸ *Ibid.*, p. 349.

⁵⁹ Lina Balaišytė, „Laimingos revoliucijos“ šventės: apie Gegužės 3-iosios konstitucijos metines Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“, in: *Menotyra*, 2017, Nr. 4, p. 260–273.

⁶⁰ [Wincenty Ignacy Marewicz], *Polusia, Córka Kołodzieja czyli Wolność oswobozona. Opera tragiczna w dwóch aktach. Z Rossyiskiego na Polski język przetłumaczona*, [s. l.]: [s. n.], 1789.

⁶¹ Anna Petlak, „Przyczynek do badań na dramą wydawniczą utworów dramatycznych Wincentego Ignacego Marewicza“, p. 157.

⁶² Anna Petlak, „Źródła z epoki jako świadectwa polskiej i rosyjskiej recepcji opery...“, p. 238.

⁶³ *Ibid.*

visuomenėje vieningo palaikymo, tačiau Marevičius buvo tarp tų bajorijos ir miestiečių atstovų, kurie ištikimai rėmė reformas⁶⁴.

Konstitucijos rengėjai ir ją palaikančios grupės stengėsi kurti visuotinio palaikymo atmosferą. Šiam tikslui pasiekti ypač tiko Konstitucijos paminėjimo šventės, suburiančios visus visuomenės narius. Jos buvo rengiamos „iš viršaus“, tačiau valstybėje tvyrojusi pakili nuotaika skatino ir spontaniškas šventes. Išėjusius metus vykusios šventės kulminaciją pasiekė 1792 m. gegužės 3 d., kai buvo surengtos Konstitucijos metinių iškilmės⁶⁵.

Marevičius taip pat įsitraukė į Konstitucijos metinių minėjimą ir tai progai sukūrė didžiulę dekoraciją savo sklype Vilniuje prie Lukiškių. Kalvą, ant kurios pastatė dekoraciją, pavadino valdovo garbei „Stanislovo kalnu“⁶⁶, o dekoraciją dedikavo karaliui ir papuošė jam skirtomis eilėmis:

Ne Aleksandru, bet Stanislovui Didžiajam,
Ne Makedoniečiui, bet lenkų KARALIUI,
Ne iš baimės, bet iš meilės.
Ne aprūpintas turtais, bet persmelktas dėkingumo
Vargšas Pilietis šią auką skiria.⁶⁷

Idealiojo valdovo paveikslas dedikaciniame eilėraštyje kuriamas iš mažojo žmogaus pozicijos: geras karalius yra ne tas, kurio bijoma, kuris engia žmones, sukausto grandinėmis, baudžia ir didina vargą, bet tas, kuris pasitarnauja žmonėms:

Tas yra iš tiesų didis, kuris atgaivina žmones,
Sustiprina silpnus, varguolius paguodžia, paremia.

⁶⁴ Apie reformų šalininkus žr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, „Už ar prieš reformas: Ketverių metų seimo nutarimų įgyvendinimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietauose 1789–1792 metais“, in: *Istorija*, t. 74, 2009, 2, p. 13–22.

⁶⁵ Plačiau apie Konstitucijos šventes žr. Lina Balaišytė, „Laimingos revoliucijos“ šventės...“, p. 260–271.

⁶⁶ Dekoracijos aprašymą literatas publikavo atskiru leidiniu: [Wincenty Ignacy Marewicz], *Opis Illuminacyi Daney w dniu 3 Maia Roku 1792 na przedmieściu Wileńskim ku Łukiszkom idąc na ulicy Podgórskiej pod numerem 865 w chałupce Wincentego Ignacego Marewicza Rotmistraza Wtwa Trockiego*, [Wilno]: [s. n.], [1792].

⁶⁷ „Nie Alexandrowi, lecz Stanislawowi wielkiemu, / Nie Macedonskiemu, lecz Polskiemu KRÓLOWI. / Nie z boiazni, lecz z miłości. / Nie usposobiony maiątkiem, lecz przenikniony wdzięcznością. / Ubogi Obywatel tę ofiarę czyni.“ *Ibid*.

Tas, kurio didelis rūpestis visais
Susieja brolišku ryšiu žmogų su žmogumi.

[...]

Tas, iš kurio plaukia ir laimė, ir šlovė,
Tas yra didis ir tą Stanislovą šlovinu.⁶⁸

Dekoracija Marevičiaus buvo sukurta tartum didelė emblema, kurios ikona vaizdavo piramidės pavidalo naująją visuomenės sąrangą: valstybės pagrindą sudarė valstiečiai, pagal naująją Konstituciją paimti valstybės globon, virš jų buvo miestiečiai, įtraukti į valstybės valdymą drauge su bajorais, dar aukštesnę padėtį užėmė bajorai, o virš jų esantis valdovas ir Konstitucija tapo visų luomų gerovės garantu. Dekoracijų apačioje įrašas skelbė: „Įstatymo apginti, laimės šaltiniu sustiprinti, / Broliškos meilės mazgu surišti, / Nešame savo širdis dovanų Tėvui, / Prisiekdami meilę Lenkijos Titui.“⁶⁹

Marevičius buvo numatęs, kad abipus dekoracijų stovės dvi vestalės, ant pečių laikančios gėlių girliandą su įrašu viduryje „Mirtis arba Konstitucija“, vienoje rankoje – gėlių puokštę, kitoje – durklą. Jos turėjo giedoti giesmę:

Prie Karaliaus altoriaus stoja
Su įkarščiu net silpnoji lytis.
Viena ranka Jam teikia gėles,
Kita durklu nužudo išdavikus.
Ir lenkių jėgą
mielas Tėvo vaizdas didina.
KARALIUS tautai skirti darbai,
kuriais kiekvienas džiaugiasi,
Ir mus padarys Herojėmis.⁷⁰

⁶⁸ „Ten, prawdziwie iest wiekim, co mały lud ożywia, / Słabych krzepi, a biednych cieszy, uszczęśliwia. / Ten, którego troskliwa o wszystkich opieka, / Zbliża Braterstwa węzłem człowieka do czleka. / [...] Ten, z którego nam płynie i szczęście, i sława, / Ten iest wielkim, i tego wielbim Stanisława.“ *Ibid.*

⁶⁹ „Pod zasłoną Praw, źródłem szczęścia zasileni, / W iedność węzłem Braterskiey miłości skupieni, / Niesiemy serca nasze w darunku Oycowi, / Przysięgaiąc Polskiemu miłość Tytusowi.“ *Ibid.* Plačiau apie dekoraciją žr. Lina Balaišytė, „Laimingos revoliucijos“ šventės...“, p. 268–270.

⁷⁰ „Przy Oltarzu KRÓLA staie, / Nawet pęc słaba z zapalem. / Tą ręką Mu kwiaty daie. / Tą pchnie zdraycow puinalem. / I w Polkach siły, / Zwiększy Oyca widok miły. / KRÓLA dla

Toliau giesmėje seka priesaika karaliui keršyti iš visų jėgų tam, kas ką nors prieš jį sakys. Marevičius vėl nukreipia pyktį prieš išdavikus, kaip savo ankstesniuose patriotiniuose eilėraščiuose, ir su įkarščiu kviečia juos naikinti. Netrukus po Konstitucijos metinių šventimo į Lietuvą įsiveržus Rusijos kariuomenei, Marevičius skelbė, kad suteiks savo namo nuosavybę tam piliečiui, kuris „pirmasis pačiups ir sunaikins kurį nors išsigimėlį lenką, kenkiantį tėvynei“⁷¹. Eligijus Raila pastebėjo, kad smulkiosios bajorijos ir miestiečių sluoksnių atstovai patriotizmą siejo su tėvynės gynimo pareiga, o „Tėvynės išdavikas“ tapo pagrindiniu jų priešu ir visų nelaimių šaltiniu. Didžiausia patrioto dorybe buvo laikomas sugebėjimas atpažinti „Tėvynės išdaviką“ ir jį sunaikinti⁷². Marevičius į šį priešų naikinimą kvietė įsitraukti ir moteris. Literatūros istorikai yra pastebėję, kad to meto patriotinei poezijai buvo būdingas moterų vaidmens, žadinant kovos įkarštį, aktualizavimas⁷³. Marevičius kalba dar radikaliau – apie moterų heroizmą kovoje.

1791–1792 m. patriotinė literatūra buvo persmelkta antirusiškos retorikos. Marevičius „Illuminacijos aprašymo“ pabaigoje pasidalija ateities svajonėmis įamžinti ne tik Stanislovo Augusto atminimą, bet ir išsivadavimą iš piktavalės šiaurinės kaimynės. Literatas ketino pastatyti namą ant Stanislovo kalno, po juo sukurti sodą su valdovo monograma iš pietų pusės ir su piramidėmis iš šiaurės su įrašu:

Šiaurinis Erelis, veltui šaltą vėją keli,
 Šiame krašte jokio parsidavėlio nebeturi.
 Liūdna lenko figūra dėl KARALIAUS malonių keičiasi.
 Ką šaltis sunaikino, tas šiandien su Juo žaliuoja.⁷⁴

Narodu czyny, / Z których się każdy raduie, / Zrobią i z nas Heroiny.“ [Wincenty Ignacy Marewicz], *Opis Illuminacyi...*, [s. p.].

⁷¹ Elżbieta Aleksandrowska, „Marewicz Wincenty Ignacy“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, p. 635.

⁷² Eligijus Raila, *Apie 1791 gegužės 3-osios konstituciją*, Vilnius: Aidai, 2007, p. 74–77.

⁷³ Teresa Kostkiewiczowa, „Gdzie lud rzekł; chcę być wolnym“. Główne motywy słownie poezji patriotycznej“, in: Eadem, *Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984, p. 216

⁷⁴ „Północny Orle próżno mroźne wiatry wzdymasz, / Już w tym kraiu żadnego z Jurgieltników nimasz. / Smutna postać Polaków z łask KRÓLA się mieni, / Co mroź zwarzył, i to się dziś przy Nim zieleni.“ Źr. [Wincenty Ignacy Marewicz], *Opis Illuminacyi...* [s. p.].

Dar prieš Konstitucijos priėmimą 1791 m. balandžio 18 d. buvo priimtas Miestų įstatymas, kuris išplėtė miestiečių luomo teises ir leido jiems pasijausti pilnateisiais valstybės piliečiais. Marevičius labai entuziastingai sveikino šį įstatymą ir Konstitucijoje įtvirtintas naujas miestiečių teises bei bajorams suteiktą galimybę įsitraukti į municipalitetų veiklą. Kaip buvo minėta, Marevičius pats jau 1791 m. liepos 6 d. Vilniuje priėmė miestiečių teises ir buvo išrinktas II rajono rinkimų asesoriumi. 1792 m. balandžio 8 d. išrinktiems pareigūnams jis pasakė kalbą ir tais pačiais metais ją išleido⁷⁵. Joje sveikino „naujam gyvenimui prisikėlusius miestus“ ir linkėjo „naujai išrinktiems pareigūnams prisikelti iš neveiklumo į pilietinę veiklą“. Marevičiui buvo artimos egalitarizmo idėjos, tad jis karštai pritarė bajorų ir miestiečių padėties sulyginimui. Kalboje jis sveikino „bajorus, prisikėlusius iš prietarų, dėl kurių ne vertybes, o likimą sudievindavome“ ir „miestus, prisikėlusius iš prieblandos, slėpusios nuo jų žmogaus teises“⁷⁶.

Prieš metus, 1791 m., Marevičius buvo išleidęs eilėrašį, skirtą keliems nobilituotiems Vilniaus miestiečiams, kurį pavadino „Do współ-braci moich wielmożnych y urodzonych...“ („Mano garbingiems ir kilmingiems broliams...“)⁷⁷. Jau 1790 m. pabaigoje karaliaus iniciatyva siekta sulygtinti labiausiai pasižymėjusių miestiečių teises su bajorų teisėmis nobilitacijos būdu. Nobilituotų miestiečių sąrašė buvo penkių Vilniaus miestiečių pavardės: vaito Nikodemo Pšemeneckio, burmistrų Danieliaus ir Leonardo Paškevičiaus, Vilniaus magistrato raštininko Jokūbo Sidorovičiaus, Vilniaus pirklio Jono Milerio⁷⁸. Jie ir tapo Marevičiaus eilėraščio adresatais. Eilėraštyje poetas kreipiasi į juos: „Aš,

⁷⁵ [Wincenty Ignacy Marewicz], *Mowa po ukończonym obiorze urzędników drugiego cyrkulu wileńskiego roku 1792 kwietnia dnia 8 miana przez JP. Wincentego Ignacego Kościeszę Marewicza, Rotmistrza Województwa Trockiego, Pierwszego Assesora Koła Porządkowego Cyrkulu Drugiego Miasta Wilna*, [Wilno]: [s. n.], [1792].

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ [Wincenty Ignacy Marewicz], *Do współ-braci moich wielmożnych y urodzonych IchMW Panów Nikodema Przemienieckiego, Woyta, Daniela y Leonarda Paszkiewiczów, Antoniego Lachowicza, Prezydentów, Jakuba Kazimierza Sidorowicza, Sekr. J. K. M. y Pisarza Sądowego Wileń., Karola Fryderyka Treberta, Sekretarza J. K. Mści, Jana Milera Radcy y Teodora Liniewicza, Assesora Wileńskiego przez W. M. R. T.*, w Wilnie: [s. n.], 1791.

⁷⁸ Liudas Glemža, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų sąjūdis 1789–1792 metais*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010, p. 41.

Broliai, pirmasis Jus sveikinu lygybėje.“ Po to sveikina kiekvieną iš jų atskirai, linkėdamas tapus bajorais neprarasti dorybių:

Pšemenecki Nikodemai!
Taip ilgai su atmintina šlove
Nešei teismų našta,
Norai visada buvai teisingas:
Ir dabar [būdamas] bajorų luome
Visur mylėk teisingumą.

Leonardai ir Danieliau
Paškevičiai,
Kad miestui dorybių modeliui
Buvote, kiekvienas pasakys.
Ir [būdami] riterių luome likite
Tokie pat dorybingi.⁷⁹

Visiems dedikatams kartu poetas primena, kad „kilmingumas [siejasi] su įgimta meile Tėvynei ir tarnavimu nuo jaunystės iki vėlyvos senatvės“⁸⁰ ir ragina: „O Jūs patriotizmo būkite modeliu.“⁸¹ Anksčiau nagrinėtas Marevičiaus kūrinys „Illuminacijos aprašymas“ taip pat siejosi su miestų atnaujinimo palaikymu: Marevičius spaudinį dedikavo Vilniaus vaivadijos vėliavininkui ir pasiuntiniui į seimą Antanui Tyzenhauzui, ką tik išrinktam Vilniaus prezidentu⁸². Dedikacijoje

⁷⁹ Taip pat poeto giriamas ir Sidorovičius, kuris dėl išskirtinio proto turėtų būti ir bajorijos gynėjas, ir Mileris, kuris dėl savo paslaugumo mylimas miestiečių, toks pat mylimas turėtų būti ir bajorų: „PRZEMIENIECKI NIKODEMIE! / Coś długo z pamiętną chwałą, / Dźwigał Sądownictwa brzemie, / Z chęcią sprawiedliwą stałą; / Y w Rycerskim teraz rządzcie / Kochay sprawiedliwość wszędzie. / LEONARDZIE Z DANIELEM / Rodzeństwo PASZKIEWICZOWIE, / Coście miastu Cnót modelem / Byli, jak to każdy powie. / Y w Rycerskim bądźcie rządzcie / Przez swe Cnoty w równym względzie.“ Žr. [Wincenty Ignacy Marewicz], *Do współ-braci moich wielmożnych y urodzonych...*, [s. p.].

⁸⁰ „Urodzony z wrodzeney miłości Oyczyzny / Służenia od młodości do późney siwizny“. *Ibid.*

⁸¹ „Y Wy Patryotyzmu bądźcie też modelem, / A moim, raczcie, każdy z Was bydź Pryjacielem!“ *Ibid.*

⁸² „[...] maloningesnis Jogailaičių sostinei Vilniui, nei kitiems miestams, likimas suteikė laimę vienbalsiai išrinkti prezidentu Tave, turintį tokį protą ir dorybingą sielą, kurie padaro gerbiamu, mielu ir šlovingai prisimenamu žmogumi“ („[...] los pomyslniejszy dla Wilna

literatas pusiau prozine, pusiau poetine forma, pasitelkdamas mėgstamo persifliažo priemones, apibūdino naujosios miestų politikos teigiamybes, o jų realizuotoju vaizdavo Tyzenhauzą. Čia teigiamybei priešpriešinama ironiškai įvardyta blogybė:

Iškart Vilnius šviesesnis atrodo.

Tik blogai, kad titulo už pinigų negausi.

Teisingumas nenuperkamas ir visų pareigybių

Nebepagausi brangaus metalo meškere,

Ir ką anksčiau imdavo aukso galia,

Tą dabar gauna protas, vertė ir dorybė.

Pradedame kvėpuoti sveikesniu oru, kai visiškai išvalytos gatvės. Tik blogai,

Kad liepė iš miesto visus dvokiančius purvynus išvežti,

Nes papročius ir senovę reikia gerbti.

Pradedame dabar, tavo dėka, saugiau vaikščioti naktį gatvėmis, kai priešais namus
dega lempos, tiktai blogai,

Kad apskruoliams atėmei duonos gabalą,

Nes jų amatui šviesa nereikalinga.⁸³

Iš kūrinių retorikos galime pajusti, kad Marevičius, ilgai nepritapęs visuomenėje, 1791–1792 m. išgyveno didelį emocinį pakilimą, pagaliau galėdamas įsilieti į miesto bendruomenę ir dalyvauti valstybės gyvenime.

Stolicy Jagiellonskiey nad inne miasta, uszczęśliwil nas obiorem jednomyślnym Ciebie za Prezydenta, maiącym w to wszystko rozum i duszę uprzymiotowaną, co szacownym i miłym i sławnie pamiętnym czleka czyni“). Žr. [Wincenty Ignacy Marewicz], *Opis Illuminacyi...*, [s. p.].

⁸³ „Zaraz Wilno świetniejszą wzięło na się postać. / Tylko źle, że tytułów za złoto niedostać. / Sprawiedliwość nie kupna, i wszystkie Urzędy / Już się więcej niełowią na kruszcowe wędy / Y co dawniej bierano przez samą moc złota, / Teraz to odziedzicza rozum, wartość, cnota. / Poczynamy iuz teraz zdrowszym odychać powietrzem, przez zupełne oczyszczenie ulic. Tylko to źle, / Źeś kazał z Miasta błota sędziwe zrugować. / Bo zwyczaj, dawność, starość, należy szanować.“ Tokiu pačiu būdu Marevičius pagiria už tai, kaip tvarkomasi su elgetomis, ar už tai, kad kapinės iškeliamos iš miesto. Žr. [Wincenty Ignacy Marewicz], *Opis Illuminacyi...*, [s. p.].

Valstybės atgimimo euforijai buvo lemta trukti labai trumpą laiką. 1792 m. gegužės 14 d. buvo paskelbtas Rusijos dvaro remiamos ir prieš reformų programą nukreiptos Targovicos konfederacijos aktas ir į Respubliką įžygiavo Rusijos kariuomenė. Nuo gegužės pabaigos iki liepos vidurio vyko karas su Rusija, kuris buvo pralaimėtas. Stanislovas Augustas prisijungė prie konfederacijos ir Konstitucijos galiojimas buvo sustabdytas. 1793 m. įvyko antrasis Respublikos padalijimas. Marevičius pačioje 1794 m. pradžioje paskelbė eilėrašį „Kolęda na Nowy rok 1794 dla Króla i nieszczęśliwego Narodu“ („Linkėjimai karaliui ir nelaimingai tautai naujiems 1794 metams“)⁸⁴, kuriame apverkė nelaimingus 1793-uosius ir vylėsi, kad naujieji metai atneš valstybės atgimimą:

Ačiū Dievui, kad pasibaigė devyniasdešimt tretieji,
Negarbės, nelaimių, praradimų vargšės lenkų žemės,
Kurie iš Tėvynės glėbio daugumą vaikų išplėšė
Ir paliko lenkams tik ašaras.

[...]

Metai bjaurios nešlovės, šlykščios gėdos,
Kuriais ašaros, dejavimai ir persekiojimai
Buvo skirti tiems, kas neatsisakė dorybės,
O nusikaltėliams – sėkmė, galia, pagarba.⁸⁵

Eilėraštyje poetas ne tik nesmerkia valdovo, bet ir toliau vadina jį tautos tėvu, kuris kenčia praradęs dalį savo vaikų, „nes jų tik saujelė tėra belikusī“. Eilėraštyje poetas toliau kartoja Ketverių metų seimą lydėjusį šūkį apie valdovo ir tautos vienybę: „Nors jau maža Tauta, bet jei bus dora, / Karalius su Tauta, Tauta su Juo gali būti laiminga.“⁸⁶

⁸⁴ [Wincenty Ignacy Marewicz], *Kolęda na Nowy Rok 1794 dla krola y nieszczęśliwego narodu*, przez Wincentego Marewicza, [Wilno]: [s. n.], [1794].

⁸⁵ „Dzięki Bogu rok zeszedł dziewięćdziesiąt trzeci, / Niesławy, nieszczęść, zguby biedney Polskiej ziemi, / Który z łona Oyczyzny większość wydarł dzieci, / I wstawił się Polaków łzami rżęsistemi / [...] Rok hańby dziwotworney, ohydney sromoty, / W którym łzy, ięki, mordy y prześladowanie, / Były udziałem dla tych, co nie starli Cnoty, / A dla zbrodniów pomyślność, moc, uszanowanie.“ *Ibid.*

⁸⁶ „Choć maleńki już Naród, gdy będzie cnotliwym, / Król z Narodem, Naród z Nim być może szczęśliwy.“ *Ibid.*

Pirmą eilėraščio dalį paskyręs valdovui pasveikinti, antrąją Marevičius skiria tautai, kuri „buvo didi, o dabar pažeminta / Vargšė, silpna, bejėgė, maža, sugriauta, / Sudraskyta, išgąsdinta visų paniekos, laikanti savo senuosius valdinius ponais“⁸⁷. Kaip būdinga to meto retorikai, pagrindinė kaltė už tokį tautos likimą buvo verčiama išdavikams, kurie parsidavė užsienio galybėms. Šiame eilėraštyje išdavikams skirtos eilutės itin nuožmios:

Išgamos, kurie mus išdavėte ir išduoti norėjote!
Tegu graužatis juos nepaliaujamai seka,
Tegu tas auksas, kurį už brolių kraują paėmė,
Jų dvasioje mirtiniais nuodais visada sėdi!
Tegu panyra į savo ašarų potvynius,
Tegu jiems naktis... Tegu jiems net dienos šviesa kenkia.
Tegu trokšta mirties, o mirtis tegu nuo jų bėga!
Tegu jų tėvas, bičiulis ir sūnus nekenčia,
Tegu žemė su pasibjaurėjimu nepriima jų į savo vidų.⁸⁸

Kostkewiczowa pastebėjo, kad dešimto dešimtmečio poezijai būdinga išdavikus minėti kartu su užpuolikais ir tironais, prieš kuriuos reikia kovoti už laisvę. Sielvartas ir kerštas buvo laikomi mobilizuojančiomis kovoti jėgomis, tačiau kovos įkarštį tekstuose lydėjo ir tam tikro nusiramino tonas, lyg tautos rehabilitacija ir nusimetimas atsakomybės dėl to, kas nutiko kraštui, permetant ją priešiškomis jėgomis ir asmenims, neįeinantiems į bendruomenės ratą⁸⁹. Vis dėlto Marevičius, nors baigęs eilėrašį palinkėjimu tautai, kad naikintų išdavikus („Dorybes garbinkite, o išdavikus visur naikinkite! / Tai linkėjimai, kuriuos siunčiu jums Naujiems metams“⁹⁰), pripažino ir pačios

⁸⁷ „Narodzie! byłeś Wielkim, teraz upadłony, / Biedny, słaby, bezsilny, drobny i zruynowany, / Rozszarpiony, lękliwy od wszystkich wzgardzony, / Czczący dziś hołdowników swych dawnych za Pany!“ *Ibid.*

⁸⁸ „Odrodni! co zdradzili nas y zdradzać chcieli! / Niech zgryzoła ich zawsze nie odstępnie śledzi, / Niechay te złoto, które za krew Bratnią wzięli / W duszy ich strute zbóyczym jadem zawsze siedzi! / Niech się zawsze nurzają w lez swoich powodzi, / Niech im noc., niech im światło dzienne nawet szkodzi! / [...] niech pragną śmierci, a śmierć niech od nich ucieka! / Niech ich Oyciec, przyjaciel y syn nienawidzi, / Niech ziemia w swe wnętrzości się przyjąć brzydzi!“ *Ibid.*

⁸⁹ Teresa Kostkewiczowa, „„Gdzie lud rzekł; chcę być wolnym“. Główne motywy słownie poezji patriotycznej“, p. 221, 226.

⁹⁰ „Cnotę czcicie, a zdrajców wytępiaycie wszędzie! / Otoż życzenia! które Wam daię w Kołędzie.“ Žr. [Wincenty Ignacy Marewicz], *Kołada na Nowy Rok...*, [s. p.].

bendruomenės kaltę dėl susiklosčiusios padėties. Apie kolektyvinę kaltę jis kalba kaip tautos narys:

O, jei metraščiuose devyniasdešimt tretieji
Galėtų pranykti ir dingti iš žmonių atminties!
Nejaustų gėdos mūsų vaikai dėl mūsų,
Tegu mes patys ta gėda būsime uždegti!
Mes kaltininkai, mes kalti, tegu [tai] baigiasi [kartu] su mumis,
Kad nebūtų gėda palikuonims mus vadinti tėvais.⁹¹

Išdavikai, anot Marevičiaus, sunaikino šalį ir dėl pačių piliečių kaltės: „puikybė, godumas ir nesutarimai Tautą susilpnino, o išdavystė tarp mūsų pribaugė“⁹².

1794 m. Tado Kosciuškos sukilimas, kuriame dalyvavo ir Marevičius, suteikė vilčių išgelbėti valstybę, tačiau sukilimui pralaimėjus ir galutinai padalijus Respubliką, visi lūkesčiai žlugo. Matyt, tai paskatino Marevičių persvarstyti savo požiūrį į Stanislovą Augustą ir įvardyti jį tarp kaltųjų dėl Respublikos sunaikinimo. Po 1795 m. Marevičius neberašė politinio pobūdžio kūrinių, vėliau apskritai nustojo leisti savo kūrybą. Jau po literato mirties 1836 m. Paryžiuje buvo išleista nedidelė dalis ironiško-parodijinio stiliaus poemos *Nefelonikones*, kurią Marevičius sukūrė XIX a. pradžioje⁹³. „Įžangoje skaitytojams“ jis rašo, kad poema sukurta 1821 m. gegužės 3 d. „sudegintos ir suniokotos Pragos griuvėsiuose“⁹⁴. Aiškiai matyti, kad Marevičiaus nurodyta data ir vieta turėjo simbolinę prasmę: data žymėjo 30-ąsias Gegužės 3 d. konstitucijos

⁹¹ „O! by rok w Latopismie dziewiędziesiąt trzeci / Mógł zaginać y uciec od ludzkiey pamięci! / Niechby się nie wstydzili za nas nasze dzieci, / Niech my sami sromotą będziem tą przeięci! / Myśmy sprawcy, my winni, niech się kący z nami, / By niebył wstyd potomstwu zwać nas Rodzicami.“ *Ibid*.

⁹² „Duma, chciwość, niezgoda wprzód Cię osłabiła, / A zdrada wylęgniona wszród nas, nas dobiła.“ *Ibid*.

⁹³ 1836 m. L. K. pasirašęs asmuo publikavo Paryžiuje vieną iš keturių Marevičiaus poemos dalių, pasirašytą įžangoje „Józef Marewicz z starej daty Polak“ („Juozapas Marevičius, senovinis lenkas“). Aleksandrowska neabejodama priskiria kūrinio autorystę Vincentui Ignacui (Elżbieta Aleksandrowska, „Marewicz Wincenty Ignacy“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, p. 635). Neaišku, ar knygos leidėjas supainiojo Marevičiaus vardus, ar pats Marevičius bandė užmaskuoti savo kandaus kūrinio autorystę.

⁹⁴ [Wincenty Ignacy Marewicz], *Nefelonikones. Urywki z Ociemiecielstwa. Zbiór osobliwych obrazów z dzieł dawnego świata*, Paryž: Drukarnia Maulde et Renou, 1836.

metines, o vieta simbolizavo pralaimėtą Tado Kosciuškos sukilimą ir žlugusias viltis apginti valstybės laisvę.

Poemoje Marevičius pripažino karaliaus ir visuomenės elito kaltę dėl valstybės žlugimo: „Kad Tėvynė šiandien dejuoja, kruviną duoklę moka, / Kalti: Karalius, Senatas, Vyskupai, Magnatai.“⁹⁵ Dabar jau su ironija poetas mini Konstitucijos epochoje skambėjusius šūkius apie karaliaus ir tautos vienybę, seimo, pasiuntinių šlovinimą. Skausmingas Marevičiui turėjo būti nusivylimas karaliaus veiksmais, naikinant valstybę:

Monarchas, kuri drąsiai griežtus įsakymus duoda,
Girdi iš savo dvariškių pataikūniškus pagyrimus,
Kai galvoja, kad stipriausiai savo soste sėdi.
Žiūrėk, kaip greitai nuo jo krito, jau slepiasi varge,
Apsigyvena svetimame, tolimame krašte,
Atsisveikina su mylima Tėvyne ir savo sostu amžiams.⁹⁶

Lygindamas aukštesniųjų sluoksnių atstovų elgesį su įvairių gyvūnų elgesiu, literatas kaltina juos rūpinimusi tik savo interesais. Dviveidyste, tarnavimu svetimiems ir Mamonai taip pat kaltino diplomatus bei dvasininkus. Rašytojai ir mokslininkai, jo nuomone, buvo kalti, nes nesirūpino bendrais reikalais, bajorai – nes nenorėjo ginti tėvynės. Poeto nuomone, didelė problema buvo ta, kad valdantieji nepanoro išlaisvinti valstiečių:

Tas, norėdamas, kad liaudis būtų pavaldi,
Eina į maskvėnų nelaisvę:
Geriau kalėjimas, Sibiras, rimbas,
Negu gyventi su valstiečiais kaip broliams.⁹⁷

⁹⁵ „Że Ojczyzna dziś jęczy, krwawy haracz płaci; / Winni temu: Król, Senat, Biskupi, Magnaci.“ *Ibid.*, p. 29.

⁹⁶ „Mocarz, co śmiało srogie wydaje roskazy, / Go słyszy od swych dworzan pochlebne wyrazy, / Gdy mniema, iż najmocniej na swym tronie siedzi; / Patrz: kak szybko spadł z niego; już się kryje biedzi, / A unosząc swój żywot w kraj obcy, daleki; / Żegna lubą Ojczyznę, i tron swój na wieki.“ *Ibid.*, p. 25.

⁹⁷ „Ten chcąc by Lud był poddany, / W moskiewskie idzie kajdany: / Woli więzy, Sybir, baty, / Niż z Chłopami żyć jak z braty.“ *Ibid.*, p. 45.

Tik smulkioji bajorija, kuriai ir pats priklausė, Marevičiaus matymu, neprisdėjo prie šalies sunaikinimo:

Mūsų dora bajorija, vadinama smulkiąja bajorija,
Panaši į darbščias biteles, kaip ir valstiečiai,
Niekada neprisdėjo prie krašto pardavimo.
Gėda išdavikams Magnatams, šlovė smulkiajai bajorijai⁹⁸.

Literatas teigė, kad tik laisvų žmonių dėka būtų įmanomas Tėvynės išgelbėjimas: „Tėvynės atgimimui geriausiai pasitarnaus laisvos liaudies užsidegimas.“⁹⁹

A P I B E N D R I N I M A S

Marevičiaus politinė kūryba formavosi itin politizuotoje Ketverių metų seimo laikotarpio Varšuvos aplinkoje, tačiau didelė jos dalis buvo parašyta Vilniuje, kur literatas įsijungė į valstybinę veiklą. Nėra konkrečių žinių apie Marevičiaus klientinius ryšius su reformatorių grupės veikėjais (kūrinius literatas skyrė įvairiems didikams), tačiau nebejotinas jo ryšys su Vilniaus kaštelionu Motiejumi Radvila, kuris literatą dosniai apdovanojo. 1784 m. spaudoje debiutavęs Marevičius tuoj pat atsiliopė į politines aktualijas: įsijungė į „kontušo ir frako“ ginčus, vėliau komentavo 1788 m. susirinkusio seimo darbą, pritarė miestiečių teisių išplėtimui. Kūriniuose besąlygiškai palaikė valdovo ir patriotų partijos veikimą, net heroizavo Stanislovą Augustą, karštai sveikino Gegužės 3-osios konstituciją, kurios priėmimą vertino kaip priemonę valstybei išgelbėti. Marevičiaus kūrybos motyvai būdingi XVIII a. pabaigos patriotinei poezijai: jis kalbėjo apie konkretaus laiko realijas (Ketverių metų seimo nutarimus, užsienio valstybių veikimą ir kt.), vartojo revoliucinę topiką, kurios centriniai žodžiai buvo „laisvė“, „mirtis“, „išdavystė“. Taip pat Marevičiui buvo būdingos egalitarizmo, visuomenės solidarumo idėjos, kokias dažnai skelbė iš neturtingų bajorijos ir miestiečių sluoksnių kilę literatai. Tačiau reikia pažymėti,

⁹⁸ „Szlachta nasza poczwiwa, zwana Szlachta drobna, / Do pszczółek pracowitych z Chłopa-
mi podobna, / Nigdy w sprzedaży Kraju udziału niemiwała. / Hańba zdracom Magnatom;
drobnej Szlachcie chwała.“ *Ibid.*, p. 29.

⁹⁹ „Do wskreszenia Ojczyzny lepiej się Nam przyda / Zapał Ludu wolnego.“ *Ibid.*

kad į politinius įvykius valstybėje Marevičius reagavo labai asmeniškai. Nors laikė save mažuoju žmogumi, bet jautė turįs teisę, kaip pilietis ir bajoras, atskleisti visuomenės blogybes ir patarti galingiesiems, kaip jas taisyti. Žmonių veiksmus jis vertino iš visuomenės interesų perspektyvos ir pats buvo aktyvaus veikimo tėvynės labai šalininkas ir kovos su valstybės priešais agitatorius. Politinėje poezijoje Marevičius apmąstė ir valstybės žlugimo priežastis. Matė ne tik priešišką užsienio galybių ir vietinių išdavikų kaltę, bet ir Respublikos visuomenės ydas – vienybės nebuvimą, savų interesų prioritetą. Žvelgdamas iš laiko perspektyvos (1821 m. parašytame kūrinyje *Nefelonikones*) literatas įžvelgė karaliaus ir valdančiųjų kaltę dėl valstybės praradimo. Savanaudiškumu poetas kaltino visą visuomenės elitą, o valstybės išgelbėjimo potencialą matė išlaisvintoje valstietijoje.

SPAUSDINTI ŠALTINIAI

- [MAREWICZ WINCENTY IGNACY], *Do stanów seymujących: wiersz Wincentego Ignacego Marewicza rotmistrza województwa trockiego w czasie ordynaryjnego Seymu w Warszawie*, [s. l.]: [s. n.], 1788.
- [MAREWICZ WINCENTY IGNACY], *Do współ-braci moich wielmożnych y urodzonych IchMW Panów Nikodema Przemienieckiego, Woyta, Daniela y Leonarda Paszkiewiczów, Antoniego Lachowicza, Prezydentów, Jakuba Kazimierza Sidorowicza, Sekr. J. K. M. y Pisarza Sądowego Wileń., Karola Fryderyka Treberta, Sekretarza J. K. Mści, Jana Milera Radcy y Teodora Liniewicza, Assesora Wileńskiego przez W. M. R. T.*, Wilno: [s. n.], 1791.
- [MAREWICZ WINCENTY IGNACY], *Kołąda na Nowy Rok 1794 dla krola y nieszczęśliwego narodu*, przez Wincentego Marewicza, [Wilno]: [s. n.], [1794].
- [MAREWICZ WINCENTY IGNACY], *Mowa po ukończonym obiorze urzędników drugiego cyrkulu wileńskiego roku 1792 kwietnia dnia 8 miana przez JP. Wincentego Ignacego Kościeszę Marewicza, Rotmistrza Woiewództwa Trockiego, Pierwszego Assesora Koła Porządkowego Cyrkulu Drugiego Miasta Wilna*, [Wilno]: [s. n.], [1792].
- MAREWICZ [WINCENTY IGNACY], *Nefelonikones. Urywki z Ociemiecielstwa. Zbiór osobliwych obrazów z dzieł dawnego świata*, Paryż: Drukarnia Maulde et Renou, 1836.
- [MAREWICZ WINCENTY IGNACY], *Opis Illuminacyi Daney w dniu 3 Maia Roku 1792 na przedmieściu Wileńskim ku Łukiszkom idąc na ulicy Podgórskiej pod numerem 865 w chałupce Wincentego Ignacego Marewicza Rotmistrza Wtwa Trockiego*, [Wilno]: [s. n.], [1792].
- [MAREWICZ WINCENTY IGNACY], *Polusia, Córka Kołodzieja, czyli Wolność oswobodzona. Opera tragiczna w dwóch aktach. Z Rossyjskiego na Polski język przetłumaczona*, [s. l.]: [s. n.], 1789.

[MAREWICZ WINCENCY IGNACY], *Projekt nieuskuteczniiony prozą i wierszem Wincentego Ignacego Marewicza, Rotmistrza Województwa Trockiego*, Warszawa: [s. n.], 1788.

MAREWICZ WINCENCY IGNACY, *Zbiory poetyckie*, opracowała i wstępem opatrzyła Anna Petlak, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018.

Świat poprawić – zuchwałę rzemiosło. Antologia poezji polskiego Oświecenia, opracowali Teresa Kostkiewiczowa i Zbigniew Goliński, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981.

LITERATURA

ALEKSANDROWSKA ELŻBIETA, „Marewicz Wincenty Ignacy“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 19, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974.

ALEKSANDROWSKA ELŻBIETA, „Wincenty Ignacy Marewicz“, in: *Pisarze polskiego oświecenia*, red. Teresa Kostkiewiczowa, Zbigniew Goliński, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994, p. 332-341.

ALEKSANDROWSKA ELŻBIETA, „Marewicz Wincenty Ignacy (1755-1822)“, in: *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 2, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2001, p. 427-429.

BALAIŠYTĖ LINA, „Laimingos revoliucijos“ šventės: apie Gegužės 3-iosios konstitucijos metines Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“, in: *Menotyra*, 2017, Nr. 4, p. 260-273.

BALAIŠYTĖ LINA, „Vincentas Ignacas Marevičius apie save ir Tėvynę: XVIII a. pabaišios literato (savi)refleksijos“, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 6: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: personalijos, idėjos, refleksijos*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020, p. 294-322.

GLEMŽA LIUDAS, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų sąjūdis 1789-1792 metais*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.

GRZEŠKOWIAK-KRWAWICZ ANNA, *O formie rządu czy o rząd dusz? Publicystyka polityczna Sejmu Czteroletniego*, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2000.

KALETA ROMAN, *Oświeceni i sentimentalni. Studia nad literaturą i życiem w Polsce w okresie trzech rozbiorów*, Wrocław-Warszawa: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1971.

KALETA ROMAN, „Miejsce i społeczna funkcja literatów w okresie Oświecenia“, in: *Problemy literatury polskiej okresu Oświecenia*, Wrocław-Warszawa: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1973, p. 5-47.

KOSTKIEWICZOWA TERESA, „Poeci Oświecenia. Oświeceniowe poglądy na poezję“, in: *Świat poprawić – zuchwałę rzemiosło. Antologia poezji polskiego Oświecenia*, opracowali Teresa Kostkiewiczowa i Zbigniew Goliński, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981, p. 5-21.

KOSTKIEWICZOWA TERESA, „Gdzie lud rzekł; chcę być wolnym“. Główne motywy słownie poezji patriotycznej“, in: Eadem, *Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984.

- MAKSIMOWICZ KRYSZYNA, „Wstęp“, in: *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*, d. 1: 1788–1789, opracowała Krystyna Maksimowicz, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1998.
- PETLAK ANNA, „Przyczynek do badań nad ramą wydawniczą utworów dramatycznych Wincentego Ignacego Marewicza“, in: *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica*, Nr. 4 (34), 2016, p. 147–162.
- PETLAK ANNA, „Źródła z epoki jako świadectwa polskiej i rosyjskiej recepcji opery Wincentego Ignacego Marewicza *Polusia, Córka kołodzieja, czyli Wolność oswobodzona...*“, in: *Napis*, t. XXIV, 2018, p. 225–241.
- PETLAK ANNA, „Wprowadzenie do lektury“, in: Wincenty Ignacy Marewicz, *Zbiory poetyckie*, opracowała i wstępem opatrzyła Anna Petlak, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018, p. 13–81.
- RABOWICZ EDMUND, „Okolicznościowa literatura polityczna“, in: *Słownik Literatury Polskiego Oświecenia*, pod red. Teresy Kostkiewiczowej, Wrocław [i inn.]: Ossolineum, 2002, p. 338–351.
- RAILA ELIGIJUS, *Apie 1791 gegužės 3-osios konstituciją*, Vilnius: Aidai, 2007.
- ROĆKO AGATA, „Rola stroju francuskiego w literaturze polskiej drugiej połowy XVIII wieku. Zarys problematyki“, in: *Europejski Wiek Osiemnasty. Uniwersalizm myśli, różnorodność dróg*, pod red. Marka Dębowskiego, Anny Grześkowiak-Krwawicz i Michała Zwierzykowskiego, Kraków: Societas Vistulana, 2013, p. 163–174.
- ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ RAMUNĖ, „Už ar prieš reformas: Ketverių metų seimo nutarimų įgyvendinimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietuose 1789–1792 metais“, in: *Istorija*, t. 74, 2009, 2, p. 13–22.
- WOLSKA BARBARA, „Wstęp“, in: *Wiersze polityczne Pierwszego rozbioru i Sejmu delegacyjnego, 1772–1775*, opracowała Barbara Wolska, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2001, p. 3–14.
- XVIII a. *Lietuvos knygos lenkų kalba. Kontrolinis sąrašas*, sudarytojos Marija Ivanovič, Karina Basiul, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2015.

'Let Me Also Say What I Think!' On Wincenty Ignacy Marewicz's Political Poetry and Active Patriotism

S u m m a r y

The article focuses on Wincenty Ignacy Marewicz's (1755–1822) political poetry.

The man of letters, who lived in Vilnius in the late eighteenth century, was an active participant in the processes unfolding in the state, an ardent critic of society, and a supporter of reforms.

His political poetry responded to the political events of the time and should be seen not in an artistic sense but rather as a political statement.

The article examines Marewicz's work through a social and political prism: it is regarded as an original source showing an individual's relation to current political events and capturing the communal values of the epoch. Marewicz's political writing was shaped by the highly politicised environment of Warsaw during the period of the Four-Year Sejm, but much of it was written in Vilnius, where the writer became involved in public activities.

In his works, Marewicz supported the activity of the ruler and the Patriotic Party, welcomed the Constitution of 3 May 1791, supported the extension of the rights of the townspeople, and called for a struggle against the enemies of the homeland. The motifs of Marewicz's works were characteristic of patriotic poetry of the late eighteenth century: he wrote about the realities of a specific time (resolutions of the Four-Year Sejm, the actions of foreign powers, and the like), and used revolutionary topics.

As often preached by the literati from the poor nobility and the urban population, he, too, explored the ideas of egalitarianism and social solidarity. However, Marewicz's response to political events in the country was deeply personal. Although he considered himself a little man, he, as a citizen and a nobleman, felt entitled to expose the ills of society and to advise the powerful on how to rectify them. He viewed people's actions from the perspective of the public interest, and was an advocate of activism for the good of the homeland himself.

In his works, he also reflected on the reasons of the collapse of the state: he discerned not only the fault of hostile foreign powers and local traitors, but also the flaws in the society of the Republic: the lack of unity and placing self-interests above all else.

From the temporal perspective (in *Nefelonikones*, 1821), the poet offered a different view of the events of the late eighteenth century: he blamed the collapse

of the state on the egoism of the king and nobility, their unwillingness to liberate the peasantry and to express solidarity with all the estates.

KEYWORDS: Wincenty Ignacy Marewicz; political poetry; Four-Year Sejm; Constitution of 3 May 1791; Stanisław August Poniatowski; nobility; townspeople; Vilnius.

Gauta 2021 05 27

Priimta 2021 11 09